

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ КУРСАНТІВ ЛЬОТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті проаналізовано проблеми професійної підготовки курсантів; визначено організаційно-педагогічні проблеми формування правової культури курсантів льотних навчальних закладів, протиріч у системі їх правової підготовки. Виявлено основні чинники, що впливають на формування правової культури майбутніх пілотів, основні функції правової культури. Визначено структуру правової культури курсантів, напрями роботи, що сприяють засвоєнню курсантами змісту правової освіти як компонента їх правової культури у ВНЗ.

Ключові слова: курсанти, професійна підготовка, правова підготовка, правова культура курсанта, функції та структура правової культури.

Авіація належить до галузей з особливими умовами реалізації виробничої діяльності, які визначають специфіку професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців [4]. Ці умови породжуються такими обставинами, як: підвищена відповідальність за результати праці фахівців; суворі вимоги до професійних знань, умінь і навичок, висока професійна та правова відповідальність під час прийняття рішень в умовах дефіциту часу та стресових факторів.

Отже, важливим у цій галузі є людський чинник, що передбачає наявність фахівців, які вміють чітко й грамотно управляти авіаційною технікою та повітряним рухом у нормальних та екстремальних умовах, володіти професійною надійністю та навичками ефективного спілкування з колегами й підлеглими, мають високу готовність до професійного спілкування в системі авіаційних перевезень і розвинену правову культуру.

Аналіз наукових джерел і спеціальної літератури показав, що існують деякі дослідження з проблеми підготовки авіаційних фахівців: психологічна та психофізіологічна підготовка льотчиків військової авіації (Д. Гандер, П. Корчемний та ін.); дослідження в галузі професійного відбору льотчиків та інших фахівців (Є. Мілерян, К. Платонов та ін.); формування психологічної готовності до діяльності (М. Дяченко, Л. Кандибович та ін.); педагогічні основи професійної підготовки пілотів (П. Картамишев, Р. Макаров та ін.), формування комунікативної компетентності майбутніх пілотів (Г. Пухальська).

Водночас проблему формування правової культури майбутніх фахівців, зокрема пілотів, вважаємо недостатньо розробленою, хоча вона не є новою. Так, її досліджували Л. Буєва, І. Зязюн, Н. Крилова, Г. Хорунжий та ін. Результати аналізу наукових праць із зазначеної проблеми дають змогу

зробити висновок, що вчені В. Лозова, М. Козяр, М. Фіцула та ін. розглядають правову культуру фахівця як складову його професійної культури.

Питання правового виховання, правової культури було досліджено також М. Подберезьким, П. Рабінович, Н. Штангрет та ін. Ці науковці акцентують на проблемах виховання правосвідомості, гуманістичної високоморальної поведінки, превентивному вихованні.

Різноманітні проблемні аспекти формування правової культури в майбутніх фахівців розглядали в своїх працях такі науковці: В. Безбородий, О. Дьоміна, Н. Коваленко, М. Магомедов, М. Михайлов, В. Мищенко, П. Мусінов, Л. Ніколаєва, В. Райко.

Професійна підготовка курсантів-пілотів – це система, що складається із взаємодоповнюючих елементів. Професійне становлення фахівця в авіаційному ВНЗ як складний психолого-педагогічний процес вирішує такі завдання: формування позитивної професійної спрямованості; всебічний розвиток особистості пілота; розвиток пізнавальної та емоційно-вольової сфер; набуття основних знань зі спеціальних дисциплін; розвиток навичок та вмінь; формування основ професійно важливих якостей, правової культури як складової професійної культури майбутнього пілота.

Отже, *метою статті* є аналіз проблем професійної підготовки курсантів; визначення організаційно-педагогічних проблем формування правової культури курсантів льотних навчальних закладів, протиріч у системі їх правової підготовки, основних чинників, що впливають на формування правової культури майбутніх пілотів, основних функцій правової культури, структури правової культури курсантів; визначення напрямів роботи, що сприяють засвоєнню курсантами змісту правової освіти як компонента їх правової культури у ВНЗ.

Згідно з аналізом авіаційної статистики, помилкові дії командира та екіпажу повітряного судна часто призводять до юридичної відповідальності та мають економічні наслідки. Основними причинами таких подій на міжнародних повітряних трасах є: недосконалість системи навчання льотного складу в процесі професійної підготовки в льотних навчальних закладах; недостатня компетентність у питаннях міжнародного повітряного права; ускладнені умови роботи на міжнародних повітряних трасах; нерозвинутість професійно важливих якостей у командира повітряного судна, необхідних для польотів на міжнародних повітряних трасах; неготовність пілотів до реалізації юридично грамотних рішень в умовах стресу.

Проведене експертне опитування та опитування курсантів льотної академії дало змогу визначити такі недоліки в організації їх підготовки: нестача нової наукової інформації з правового забезпечення льотної діяльності; недостатнє забезпечення сучасною навчальною літературою; фонд бібліотеки не задовольняє вимогам часу; курсант розглядається як пасивний об'єкт навчального процесу, недостатній рівень педагогічної майстерності окремих викладачів; перевантаженість завданнями з дисциплін неос-

нового профілю; великий відрив між тим, що викладають на заняттях, і тим, що реально існує в авіаційних загонах.

У ВНЗ льотного профілю в процесі професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців викладають такі правові дисципліни: “Конституційне право”, “Правознавство”, “Повітряне право України”, “Авіаційне законодавство”, “Міжнародне приватне право”.

Курсанти серед причин, які, на їх думку, не сприяють ефективному опануванню професії пілота, зазначили такі: низька особиста зацікавленість у вивченні деяких дисциплін – 6% респондентів; надмірний обсяг інформації з дисциплін, що вивчаються – 24%; недостатня кількість годин, що відведено на практичні заняття, чи відсутність можливості закріпити інформацію на практиці – 26%; перевага репродуктивного стилю навчання над творчим – 28%; недостатня якість навчальної літератури та відсутність сучасної – 32%.

Орієнтованість навчального процесу на особистість майбутніх пілотів потребує нових підходів до його організації та функціонування, сутнісними ознаками яких є варіативність і різноплановість технологій професійної підготовки, інтегративно-гуманітарні засади організації та змісту підготовки, посилення функціональності змісту правового навчання й виховання.

Ми поділяємо думку, що правова культура містить у собі такі елементи: власне право, правосвідомість, правові відносини, законність і порядок, законотворчу, право виконавчу й інші види діяльності у сфері функціонування права в суспільстві [3].

Рівень правової культури в суспільстві визначається розвиненістю та погодженістю цих елементів, а також масштабом і глибиною юридичної освіти й правового виховання, якісною професійною підготовкою юристів, ступенем розвитку юридичної науки та правового мислення [1].

До складових правової культури науковець П. Щербань зараховує [5]:

- знання прав та обов’язків громадян;
- повагу до національної та державної символіки;
- усвідомлення громадянської відповідальності за здійснені вчинки та правопорушення;
- дотримання національних і загальнолюдських моральних приписів, традицій і звичаїв (для пілотів – корпоративної етики);
- дотримання вимог Конституції та законів України;
- прагнення до засвоєння правових знань з різних галузей права;
- негативне ставлення до проявів беззаконня та правопорушень.

Основними чинниками, що впливають на формування правової культури майбутніх пілотів, є соціальне середовище вищого льотного навчального закладу, навчально-матеріальна база, особистісні характеристики курсантів, система правових знань, цінностей, установок, майстерність науково-педагогічного складу.

Основними функціями правової культури майбутнього фахівця науковці називають такі [2; 4]:

- пізнавальна функція, що спрямована на поглиблення правових знань, навичок і вмінь майбутнього фахівця, розвиток правосвідомості, правового мислення;
- комунікативна функція, що забезпечує спілкування з членами колективу, підлеглими, з організаціями та партнерами;
- адаптивна функція, що виражається в соціально-правовій активності особистості та правовій соціалізації особистості;
- регулятивна функція, що дає змогу майбутньому фахівцю співвідносити громадські та особисті інтереси й реалізувати їх у межах законів.

До структури правової підготовки майбутніх пілотів зараховуємо:

- правову освіченість – професійне знання законодавства, в тому числі стосовно польотів на міжнародних повітряних трасах;
- переконання в необхідності права, в соціальній та професійній корисності законів і підзаконних актів, у правильності та справедливості правових норм;
- звичка дотримуватися законів і службових розпоряджень;
- уміння професійно користуватися правовим інструментарієм;
- виявляти правову активність під час підготовки до виконання польотів.

Виходячи з того, що правова підготовка авіаційних фахівців повинна бути інтегрованою складовою всього навчально-виховного процесу у ВНЗ льотного профілю, пропонуємо до складу правової культури особистості курсанта включити такі компоненти: правосвідомість, правове мислення, правомірна поведінка.

Можна виділити також рівні, яких досягає майбутній фахівець у ВНЗ:

- правове знання – запам'ятовування та відтворення інформації, що включає термінологію, факти, класифікації, методологію, теорії, закони й принципи;
- розуміння – це правові знання курсанта та їх усвідомлення, що дають можливість йому користуватися наявною інформацією, осмислювати її та бути готовими до її застосування;
- безпосередньо застосування, що визначає вміння майбутнього фахівця застосовувати правила, методи, закони та принципи повітряного права;
- синтез позначає вміння курсанта об'єднувати правову інформацію, комбінувати її елементи, щоб мати змогу прийняти правильне рішення;
- аналіз – уміння курсанта поділяти правову інформацію на тлі основної діяльності на частини й розуміти взаємозв'язок між ними.

Компонентами правової культури, згідно з аналізом проблеми та наукових праць, можуть бути: когнітивний компонент, операційний компонент, особистісний, рефлексивно-корегувальний компонент.

У когнітивному компоненті представлені знання щодо аспектів повітряного права, які відображені в правосвідомості майбутнього фахівця

авіаційної галузі, а також професійне правове мислення, що включає системність, швидкість, логічність, аналітичність.

Операціональний компонент представлений навичками та вміннями прийняття правових рішень на тлі льотної діяльності, навички й уміння організації льотної роботи екіпажу, культури взаємодії та спілкування, проведення міжнародних і ділових переговорів.

Особистісний компонент дає змогу розвинути в льотного складу професійно важливі якості: особистісні, емоційно-вольові, психофізіологічні.

Рефлексивно-корегувальний компонент дає можливість курсанту самоконтролювати сформованість усіх інших компонентів правової культури та своєчасно корегувати їх формування. Він регулює механізми самооцінки, самоаналізу, які допоможуть майбутньому фахівцю адекватно оцінити цей процес.

Отже, можна визначити напрями роботи, що сприяють засвоєнню курсантами змісту правової освіти як компонента їх правової культури:

1. Розробка змісту правової освіти курсантів, який включає систему знань про природу, суспільство, техніку, мислення та способи діяльності; досвід здійснення способів діяльності, що втілюється разом із знаннями в уміннях і навичках; досвід творчої, пошукової діяльності при вирішенні нових проблем, які виникають у суспільстві.

2. Формування в курсантів потреби в оволодінні правовою культурою (змістом правової освіти).

3. Систематичне та послідовне формування пізнавального інтересу до процесу навчання та професійної діяльності за фахом пілота (за допомогою активних, інтерактивних методів, ділових ігор правового характеру).

4. Залучення курсантів до спроб самостійного вирішення правових проблем у різноманітних ситуаціях під час навчання у ВНЗ.

5. Створення дидактичних комплектів і системи пізнавальних завдань, заснованих на принципі проблемності для вироблення практичних навичок застосування правових знань.

6. Удосконалення методики викладання дисциплін, що забезпечують формування правової культури курсантів.

7. Запровадження інноваційних методик викладання (творчі завдання, сюжетно-рольові ігри, бесіди, дискусії, брейн-ринг, аналіз професійних ситуацій, прес-конференція, колоквіум тощо).

8. Своєчасне оновлення науково-методичної літератури, навчально-матеріальної бази вищого навчального закладу, яка має забезпечити курсантам доступ до сучасних джерел права, навчальної літератури, довідкових матеріалів.

9. Створення аудіо- та відеоматеріалів, комп'ютерних програм із правознавчих курсів стосовно професійної тематики з авіації.

10. Оновлення змісту освіти відповідно до досягнень психолого-педагогічної науки та юридичної науки, сучасних технологій навчання.

11. Використання можливостей дистанційного навчання, обміну досвідом підготовки та перепідготовки фахівців з іншими авіаційними вищими навчальними закладами.

Висновки. Таким чином, у статті проаналізовано проблеми професійної підготовки курсантів; визначено організаційно-педагогічні проблеми формування правової культури курсантів льотних навчальних закладів, протиріччя в системі їх правової підготовки; виявлено основні чинники, що впливають на формування правової культури майбутніх пілотів, основні функції правової культури; визначено структуру правової культури курсантів, напрями роботи, що сприяють засвоєнню курсантами змісту правової освіти як компонента їх правової культури у ВНЗ.

Перспективним є детальний аналіз інноваційних форм і методів розвитку правової культури майбутніх фахівців авіаційної галузі країни.

Список використаної літератури

1. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 20.10.2001 р. – № 992/2001. – Офіційний вісник України. – 2001. – № 43. – С. 36–44.
2. Кутиркін А. Шляхи розвитку теорії та практики правового виховання населення України. // Право України. – 2011. – № 3. – С. 122–125.
3. Райко В. В. Формування в офіцерського складу Державної прикордонної служби України правосвідомості як складової правової культури особистості / В. В. Райко // зб. наук. праць № 36. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2009. – С. 122–125.
4. Скакун О. Ф. Юридична деонтологія : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Харків : Еспада, 2008. – 400 с.
5. Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. / П. М. Щербань. – Київ : Вища школа, 2009. – 100 с.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2016.

Керницький А. М. Организационно-педагогические проблемы формирования правовой культуры курсантов летных учебных заведений в современных условиях

В статье проанализированы проблемы профессиональной подготовки курсантов; определены организационно-педагогические проблемы формирования правовой культуры курсантов летных учебных заведений, противоречий в системе их правовой подготовки. Выявлены основные факторы, влияющие на формирование правовой культуры будущих пилотов, основные функции правовой культуры. Определена структура правовой культуры курсантов, направления работы, которые способствуют усвоению курсантами содержания правового образования.

Ключевые слова: курсанты, профессиональная подготовка, правовая подготовка, правовая культура курсанта, функции и структура правовой культуры.

Kernitsky A. Organizational-Pedagogical Problems of Formation of Legal Culture of Cadets of Flight Schools in Modern Conditions

The article analyzes the problems of vocational training of cadets; defined organizational and pedagogical problems of formation of legal culture of cadets of flight schools, the contradictions in the system of legal training. The main factors influencing the formation of the legal culture of the future pilots, the basic functions of the legal culture. The structure of the legal culture of the students, work areas, which contribute to the absorption of the cadets of the content of legal education as a component of their legal culture.

Aviation relates to the implementation of the special conditions of industrial activity, which determine the specific training of future aviation specialists. These conditions generated by such circumstances as increased responsibility for the results of the work of experts, strict requirements of professional knowledge and skills, high responsibility in making decisions in a shortage of time and stress.

Ready for work a set of skills, knowledge, practical skills, classes and relationships needed to achieve socially and personally-meaningful goals and results. Ready to each activity characterized by a certain set of attributes, that is its nature to some extent determined by the context of meaningful expression, specific activity, an indicator of what it is.

Focus on the individual learning process of future pilots requires new approaches to its organization and operation, which are essential features of variability and diversity of technology training.

The structure of professional readiness of students to professional work, outlining motivational, cognitive, operational, emotional and volitional components and professionally important qualities of the person. Directions improve training of future aviation specialists at universities.

Key words: *cadets, training, legal training, legal culture of cadets, functions and structure of legal culture.*